

ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ТРАНСКОРДОННОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНА-ЄС

© 2018 ТИМЕЧКО І. Р.

УДК 332.1:331.5

JEL Classification: O18; P25; R11; R50

Тимечко І. Р.

Особливості життєдіяльності територіальних громад у транскордонному просторі Україна-ЄС

Досліджено вплив впровадження місцевого прикордонного руху в українсько-польському просторі на рівень добробуту територіальних громад Львівської області. Виявлено конвергентний розвиток територіальних громад Львівської області, тобто громади з нижчим рівнем економічного добробуту розвиваються швидше, що забезпечує зменшення диспропорції розвитку. Установлено, що розташування поруч з кордоном все ж таки не впливає на рівень будівництва, що може бути обумовлено тим, що навіть можливостей місцевого прикордонного руху недостатньо для того, щоб територія стала привабливою для проживання. Встановлено, що міжрегіональні диспропорції економічного розвитку в транскордонному просторі характеризуються різною динамікою на різних кордонах суміжних держав. З'ясовано, що нерівномірності розвитку територіальних громад в українсько-польському транскордонному просторі за показниками соціально-економічного розвитку та фінансового забезпечення зумовлюють, зокрема, перетікання людського капіталу, тобто молодь прикордонних територіальних громад переміщується в більш розвинене середовище. Зaproвадження взаємних спрощень при перетині кордону мешканцями прикордонних територій України сприяють активізації дій мешканців прикордоння щодо перетину кордону. Здійснено дослідження впливу впровадження місцевого прикордонного руху (2008 р.) на рівень добробуту територіальної громади прикордонного регіону. Дослідження здійснено за 2 періодами: до впровадження місцевого прикордонного руху (2003–2008 рр.); після впровадження місцевого прикордонного руху (2008–2011 рр.). Індикатором рівня добробуту громади обрано показник приросту забезпеченості житлом її жителів. Основним методом дослідження був регресійний аналіз. За основу обрано регресійну модель умовної ?-конвергенції, яку було модифіковано.

Ключові слова: місцевий прикордонний рух, добробут територіальних громад, конвергентний розвиток, транскордонний простір, регіональні диспропорції.

Формул: 1. **Бібл.:** 12.

Тимечко Ірина Романівна – кандидат економічних наук, докторант, Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України (вул. Козельницька, 4, Львів, 79026, Україна)

E-mail: tyimi@ukr.net

УДК 332.1:331.5

JEL Classification: O18; P25; R11; R50

Тимечко И. Р. Особенности жизнедеятельности территориальных громад в трансграничном пространстве Украина-ЕС

Исследовано влияние внедрения местного пограничного движения в украинско-польском пространстве на уровень благосостояния территориальных громад Львовской области. Выявлено конвергентное развитие территориальных громад Львовской области, то есть общины с низким уровнем экономического благосостояния развиваются быстрее, что обеспечивает уменьшение диспропорции развития. Установлено, что расположение рядом с границей все же не влияет на уровень строительства, что может быть обусловлено тем, что даже возможностей местного пограничного движения недостаточно для того, чтобы территория стала привлекательной для проживания. Установлено, что межрегиональные диспропорции экономического развития в трансграничном пространстве характеризуются разной динамикой на различных границах сопредельных государств. Выяснено, что неравномерности развития территориальных громад в украинско-польском трансграничном пространстве по показателям социально-экономического развития и финансового обеспечения обуславливают, в частности, перетекание человеческого капитала, то есть молодежь приграничных территориальных громад перемещается в более развитую среду. Введение взаимных упрощений при пересечении границы жителями приграничных территорий Украины способствует активизации действий жителей приграничья по пересечению границы. Проведено исследование влияния внедрения местного пограничного движения (2008 г.) на уровень благосостояния территориальной общины приграничного региона. Исследование

УДК 332.1:331.5

JEL Classification: O18; P25; R11; R50

Tymechko I. R. Peculiarities of Territorial Communities' Activity in the EU-Ukraine Cross-Border Space

The influence of the establishment of the local border traffic regime in the Ukrainian-Polish space on the level of welfare of territorial communities in Lviv region is studied. The convergent development of the territorial communities in Lviv region revealed that communities with a low level of economic welfare are developing faster, which ensures a reduction in the disproportion of their development. It is established that the border location still does not affect the level of construction, which may be due to the fact that even the possibilities of local border traffic regime are not enough to make the territory attractive for living. It is determined that inter-regional disproportions in the economic development in the cross-border space are characterized by different dynamics at the borders of different neighboring states. It is found out that the uneven development of territorial communities in the Ukrainian-Polish cross-border space in terms of indicators of socio-economic development and financial security is conditioned, in particular, by the flow of human capital, i.e., the youth of the border territorial communities move to a more developed environment. The introduction of mutual simplifications in border-crossing for residents of the Ukrainian border territories contributes to stimulation of border-crossing by residents of these areas. The influence of the establishment of local border traffic regime (2008) on the welfare level of the border territorial community is examined. The research is conducted for 2 periods: the period before the establishment of the local border traffic regime (2003-2008); the period after the establishment of the local border traffic regime (2008-2011). The rate of increase in housing is chosen as the indicator of the level of the community's welfare. Regression analysis was the main

осуществлено за 2 периодами: до внедрения местного пограничного движения (2003–2008 гг.); после внедрения местного пограничного движения (2008–2011 гг.). Индикатором уровня благосостояния общества избран показатель прироста обеспеченности жильем ее жителей. Основным методом исследования был регрессионный анализ. За основу выбрана регрессионная модель условной β -конвергенции, которая была модифицирована.

Ключевые слова: местное пограничное движение, благосостояние территориальных громад, конвергентное развитие, трансграничное пространство, региональные диспропорции.

Формул: 1. **Библ.:** 12.

Тымецько Ирина Романовна – кандидат экономических наук, докторант, Институт региональных исследований имени М. И. Долишнего НАН Украины (ул. Козельницкая, 4, Львов, 79026, Украина)

E-mail: tyimi@ukr.net

research method applied. The modified model of conditional β -convergence was used as the basis of the research.

Keywords: local border traffic, territorial communities' welfare, convergent development, trans-border space; regional disproportions.

Formulae: 1. **Bibl.:** 12.

Tymechko Iryna R. – Candidate of Sciences (Economics), Candidate on Doctor Degree, Institute of Regional Research named after V. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine (4 Kozelnytska Str., Lviv, 79026, Ukraine)

E-mail: tyimi@ukr.net

Вступ. Виникнення постіндустріального суспільства несе з собою нову хвилю змін. Сьогодні метою зусиль людини стало не стільки виробництво речей, скільки спілкування з іншими людьми й обробка інформації: найважливішими видами продукції стали інновації, знання та ідеї [1]. Коли люди, особливо обдаровані та креативні, збираються разом, обмінюються ідеями стає легше, і, як наслідок, їх індивідуальні та сукупні здібності зростають експоненціально, тобто кінцевий результат значно перевищує суму його складових [2].

Так, Д. Норт вказує на те, що протягом усієї своєї історії людство користувалося всього трьома типами суспільного устрою, тобто всього трьома шляхами організації суспільства, які є самодостатніми та внутрішньо гармонійними: примітивний суспільний устрій, система обмеженого доступу, система відкритого доступу [3, с. 40].

Перший шлях – це *примітивний суспільний устрій*, тобто суспільство мисливців-збирачів. У контексті цієї роботи цей устрій цікавить нас лише побіжно.

Наступний тип суспільного устрою – це *система обмеженого доступу*. Така система утворює перепони до доступу до політичних та економічних важелів впливу і тим самим захищає схеми отримання надприбутків. Надприбутки створюються як за допомогою обмеженого доступу до ресурсів і таких важелів впливу, як контроль над релігією, торгівлею, освітою та силовими структурами, так і за допомогою перепон для створення різних суспільних організаційних форм, які б могли користуватися популярністю в суспільстві. Впливові гравці використовують пільгові схеми для отримання надприбутків, й, оскільки силове протистояння зменшує їхні надзвичайні доходи, вони зацікавлені співпрацювати з правлячою коаліцією, а не ворогувати з нею.

Такі гравці мають пільговий доступ до важелів впливу на управління суспільством, що дозволяє їм і тільки їм формувати сильні та впливові організації. У системах обмеженого доступу через політичні механізми здійснюється маніпуляція економікою з метою створення надприбуткових схем, а можливість отримання надзвичайних доходів для певних груп дозволяє уникнути силового протистояння. Отже, якщо ми визнаємо, що існує прямий зв'язок між надприбутковими схемами та типом суспільного устрою,

ми зможемо інтегрувати економічну та політичну теорію в принципово новий спосіб.

Третій тип суспільного устрою, *система відкритого доступу*, базується на відкритій конкуренції, свободі створення різноманітних організаційних форм і верховенстві права. Такі суспільства використовують конкуренцію та державні інституції для дотримання конституційних прав, включаючи загальний політичний контроль за всіма організаційними формами з можливим застосуванням примусу, але тільки за згоди переважної більшості суспільства.

Модель відкритого доступу характеризується: політичним та економічним розвитком; економікою, що менше страждає від негативного зростання; сильним і динамічним громадянським суспільством з великою кількістю організацій; більш крупним і більш децентралізованим правлінням; широко розповсюдженими безособистими соціальними взаємодіями, включаючи верховенство права, захист прав власності, справедливості та рівності.

Модель обмеженого доступу характеризується: економікою, що повільно розвивається і яка чутлива до потрясінь; політичним устроєм, який не базується на загальній згоді громадян; відносно невеликою кількістю організацій; менш крупним і більш централізованим урядом; взаємодіями, організованими за допомогою особистих зв'язків, включаючи привілеї, соціальні ієрархії, закони, незахищені права власності і розповсюджене уявлення про те, що не всі люди були створені рівними.

В продовження вищезазначеного доцільно зауважити, що суб'єкти економічних відносин, що знаходяться в суспільстві з обмеженим доступом, для задоволення інтересу шукають нові ефективні механізми реалізації власного потенціалу в суспільстві з відкритим доступом, що і відбулося в процесі нівелювання бар'єрної функції кордону України з сусідніми країнами. Нівелювання бар'єрної функції кордону, спрощення перетину кордону (зокрема, місцевий прикордонний рух, безвізовий режим між Україною та ЄС), незначні трансакційні витрати, асиметричність розвитку (заробітна плата, ціни, рівень безробіття тощо) по обидва боки кордону України з сусідніми країнами викликало трансформацію взаємодії суб'єктів економічних відносин (мешканці, представники бізнесу, представники місцевого самоврядування, громадські організації та ін.) за

межами кордону, тобто відбулось формування транскордонного простору. Тому розвиток територіальної громади України доцільно досліджувати з урахуванням особливостей та можливостей взаємодії суб'єктів економічних відносин (проживають чи зареєстровані в межах визначеної територіальної громади) в транскордонному просторі. В процесі дослідження, в контексті розвитку територіальної громади, застосовуємо системно-структурний підхід щодо визначення транскордонного простору, позаяк нас цікавлять саме процеси, явища та взаємодія суб'єктів економічних відносин у транскордонному просторі, які безпосередньо або опосередковано впливають на розвиток територіальних громад.

Наближеність до державного кордону впливає на розвиток прикордонних територіальних громад, оскільки економічна діяльність часто орієнтована на «закордонних сусідів», і транскордонна взаємодія суб'єктів економічних відносин зумовлює розвиток інфраструктури прикордонних територій. Запровадження взаємних спрощень при перетині кордону мешканцями прикордонних територій України (місцевий прикордонний рух, який діє згідно з міждержавними угодами України з сусідніми країнами-членами ЄС, безвізовий режим між Україною та країнами ЄС) сприяє активізації дій мешканців прикордоння через кордон, що не враховують органи місцевого самоврядування та органи влади при прийнятті рішень щодо регіонального та місцевого розвитку. Якщо у 2016 р. українські робітники перерахували додому 8 млрд золотих, то останні дані показують, що у 2017 р. було перераховано вже 13 млрд золотих – це близько 100 млрд гривень [4].

Налагодження транскордонної взаємодії зумовило появу транскордонного ринку. Транскордонний ринок – це взаємопов'язані регіональні ринки товарів, послуг, капіталів, праці тощо в межах транскордонного регіону, яким користуються його населення та суб'єкти господарювання для задоволення власних потреб і потреб місцевих ринків. Основною особливістю транскордонного ринку є те, що продавець і покупець завжди знаходяться (проживають / зареєстровані) по різні боки кордону.

Формування та функціонування транскордонного ринку забезпечується такими елементами:

- сторонами ринкових взаємовідносин (покупці та продавці) – фізичні та юридичні особи, що проживають / зареєстровані на території локалізації ринку;
- предметами ринкових відносин – товарами, послугами, працею, нерухомістю тощо;
- технічною, інформаційною, організаційною, інституційною та фінансовою інфраструктурами.

Наприклад, функціонування транскордонного ринку товарів впливає на соціально-економічні показники за допомогою задоволення потреб населення у товарах різного призначення, здійснення податкових находжень у бюджеті різних рівнів від підприємств, створення робочих місць на підприємствах торговельного сектора.

Найбільш істотним елементом ринкової взаємодії, свого роду ядром є економічна угода, яка передбачає наявність не менше двох учасників. За допомогою двох взаємозв'язаних механізмів встановлюють умови обміну – структурний та інтеракційний.

Дія структурного механізму проявляється в тому, що для учасника конкретної угоди ці умови виступають як щось задане, фіксоване, яке не підлягає обговоренню. Можна лише укласти угоду або від неї відмовитися. Учасник обміну в цьому випадку може вплинути на рівень ціни й інші параметри обміну лише в тому випадку, якщо безліч таких же учасників буде здійснювати аналогічні (паралельні) і повторювані дії, погоджуючись або відмовляючись від обміну на запропонованих умовах.

Інтеракційний механізм пов'язаний зі встановленням умов обміну в результаті безпосередньої взаємодії учасників транскордонного ринку при підготовці та укладанні конкретних угод. У цьому випадку умови обміну стають результатом взаємодії продавця і покупця в процесі переговорів, який називається торгом.

Процес розуміння транскордонного ринку є невід'ємним від практичних дій щодо його формування та функціонування. Важливо виявити й обґрунтувати появу загальних сенсів окремих суб'єктивних значень. Учасники транскордонного ринку незалежно один від одного здійснюють типові дії – однакові або схожі поведінкові акти відносно одних і тих самих об'єктів у часі та просторі, які формують загальний досвід учасників транскордонного ринку. Загальний досвід, що виникає із структурної, інституційної та культурної подібності їх ринкових ситуацій отримує додаткові підстави під впливом взаємного спостереження суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва, що, своєю чергою, підкріплюється безпосередніми взаємодіями людей, прискорює обмін інформацією і поширення думок, які поділяють більшість учасників ринку.

Матеріал і методи дослідження Здійснено дослідження впливу впровадження місцевого прикордонного руху (2008 рік) на рівень добробуту територіальної громади прикордонного регіону (Львівська область) [5]. Дослідження здійснено за 2 періодами:

До впровадження місцевого прикордонного руху (2003–2008 рр.).

Після впровадження місцевого прикордонного руху (2008–2011 рр.).

Індикатором рівня добробуту громади обрано показник приросту забезпеченості житлом її жителів. Забезпеченість житлом як індикатор добробуту прикордонних територіальних громад. Основним методом дослідження був регресійний аналіз. За основу обрано регресійну модель умовної β -конвергенції [6], яка була модифікована до такого загального вигляду:

$$\frac{Y_{IT}}{Y_{IO}} = \alpha + \beta \times y_{io} + \sum_j \beta_j \times x_{ij} + \varepsilon_i, \quad (1)$$

де Y_{IO} та Y_{IT} – значення показника у початковий і кінцевий момент часу для i -го об'єкта спостереження;

x_{ij} – значення j -го фактора впливу для i -го об'єкта спостереження.

α та β – параметри рівняння регресії.

Ліва частина рівняння (1) показує темп зростання. Негативне значення параметра β свідчить про конвергенцію, адже буде означати, що об'єкти з більш високим рівнем розвитку показуватимуть нижчі темпи зростання. Аналіз самого рівняння регресії здійснено через розрахунок кое-

фіцієнта детермінації (r^2) та значущість параметрів рівняння регресії (t -критерій Стюдента).

Варто звернути увагу, що рівень економічної активності мало впливає на показник забезпеченості житлом через тривалий термін експлуатації. Тому індикатором економічної активності як джерела підвищення добробуту обрано приріст житлової площі.

Результуюча змінна – відносний приріст житлової площі на особу за досліджуваний період.

Факторні змінні (розрахунки власні на основі даних [7]):

- житлова площа на особу на початок досліджуваного періоду (показник використовується для визначення наявності чи відсутності конвергенції);
- житлова площа на 1 га забудованих земель (показник використовується для визначення впливу наявності вільних земель для забудови);
- наявне населення на 1 га забудованих земель (показник використовується для визначення впливу густини населення);
- готелі / ресторани на 1 тис. населення – кількість готелів і ресторанів на 1 тис. осіб на початок досліджуваного періоду (показник використовується як індикатор стану туризму та рекреації як додаткового джерела доходів);
- готелі / ресторани на 1 тис. населення – абсолютний приріст кількості готелів та ресторанів на 1 тис. осіб (показник використовується як індикатор розвитку туризму та рекреації)
- кількість лікарень і кількість шкіл (показники використовуються як індикатори розвитку соціальної інфраструктури)
- відстані до Львова та пунктів пропуску через кордон (Рава-Руська, Краківець, Шегині, Смільниця)
- статус адміністративної одиниці – 2 фіктивні змінні «розташування у прикордонній зоні дії місцевого прикордонного руху» та «статус гірського населеного пункту», кожна з яких набувала значення 1, якщо населений пункт знаходиться у прикордонній зоні дії місцевого прикордонного руху та населеному пункту надано статус гірського відповідно, а в інших випадках змінні набували значення 0.

Результати дослідження Результати регресійного аналізу за період 2003–2008 підтвердили такі гіпотези:

- на загальнообласному рівні розташування населеного пункту у прикордонній зоні (в якій з 2008 р. запроваджено дію місцевого прикордонного руху) та наявність статусу гірського населеного пункту не справляють статистично значущого впливу на рівень житлового будівництва; проте у прикордонних гірських сільських територіях (Турківський, частково Старосамбірський, частково Сколівський райони) рівень будівництва менший, ніж у неприкордонних гірських сільських територіях;
- розташування поруч зі Львовом позитивно впливає на рівень добробуту сільської громади, за винятком сільських громад гірських територій;
- конвергентний розвиток територіальних громад Львівської області;

- вища щільність населення зменшує обсяги будівництва, що зумовлено недостатньою площею вільних земель під забудову, за винятком сільських громад гірських територій і сільських громад прикордонної зони;
- функціонування та розвиток туристично-рекреаційної сфери у відповідних громадах позитивно впливає на приріст житлової площі загалом по області та в прикордонній зоні, за винятком сільських громад гірських територій;
- доходи від формальної економічної активності значущо впливають на приріст житлової площі, що свідчить про те, що формальні доходи все ж таки доволі значущі для добробуту як загалом по області, так і в сільських громадах гірських територій та сільських громадах прикордонної зони.

Паралельно було спростовано таку гіпотезу:

- на загальнообласному рівні чинник близькості до пунктів пропуску через кордон не здійснював значущого впливу на рівень добробуту.

Неоднозначний результат перевірки гіпотези стосовно впливу соціальної інфраструктури (кількість закладів освіти й охорони здоров'я). Проте в гірських територіях забезпечення лікарнями справляє статистично значущий вплив на добробут сільської громади.

Результати регресійного аналізу за період 2008–2011 рр. підтвердили такі гіпотези:

- в населених пунктах у прикордонній зоні дії місцевого прикордонного руху рівень житлового будівництва є нижчим порівняно з іншими територіальними громадами області, зокрема гірськими;
- наявність статусу гірського населеного пункту справляє позитивний статистично значущий вплив на рівень житлового будівництва, за винятком населених пунктів у прикордонній зоні дії місцевого прикордонного руху;
- незважаючи на те, що на загальнообласному рівні чинник близькості до пунктів пропуску через кордон не здійснював значущого впливу на рівень добробуту, серед громад прикордонної зони на їх добробут позитивно впливає близькість до пункту пропуску у Краківці, проте негативно впливає близькість до пунктів пропуску у Раві-Руській та Смільниці;
- розташування поруч зі Львовом: позитивно впливає на рівень добробуту громади загалом по області; не впливає на розвиток сільських громад гірських територій та прикордонної зони дії місцевого прикордонного руху;
- конвергентний розвиток територіальних громад Львівської області, за винятком гірських територій;
- у гірських територіях щільність населення на забудованих землях позитивно впливає на рівень будівництва, що свідчить про те, що будують у селах, де є більше наявне населення, що опосередковано пов'язане з рівнем обладнання житлового фонду гірської громади;

- функціонування та розвиток туристично-рекреаційної сфери у відповідних громадах позитивно впливає на приріст житлової площі.

Паралельно були спростовані такі гіпотези:

- щільність населення на забудованих землях і житлова площа на забудованих землях не впливає на приріст житлової площі;
- доходи від формальної економічної активності не здійснюють значущого впливу на приріст житлової площі, що свідчить про те, що формальні доходи перестали бути значущі для добробуту, окрім населених пунктів у прикордонній зоні дії місцевого прикордонного руху, де все ж таки зберігається зв'язок з формальною економічною активністю;
- не виявлено впливу соціальної інфраструктури (кількість закладів освіти та охорони здоров'я).

Водночас міжрегіональні диспропорції економічного розвитку в транскордонному просторі характеризуються різною динамікою на різних кордонах суміжних держав. У процесі дослідження нас цікавлять міжрегіональні диспропорції розвитку в українсько-польському транскордонному просторі в період впровадження місцевого прикордонного руху (до впровадження місцевого прикордонного руху 2003–2008, після впровадження 2008 р.), враховуючи інтенсивність взаємодії суб'єктів економічних відносин [8]:

- на українсько-польському кордоні регіональні диспропорції скоротились, хоча й залишаються доволі значними. Незважаючи на те, що східні прикордонні території Польщі порівняно із західними, що межують з країнами ЄС, слабше розвинуті, вони значною мірою випереджають розвиток західних прикордонних територій України. Інтеграційні процеси Польщі, вступ до ЄС зумовили прискорений розвиток територій, зокрема, підвищили активність громади. Як повноправний член Європейського Союзу Польща перетворилася на значного бенефіціара фінансової допомоги з боку як ЄС, так і інших міжнародних фінансових структур, що створює умови для прискореної розбудови інфраструктури, розвитку малого та середнього бізнесу тощо;
- польське прикордоння, які є більш розвиненим, у 2008 р. розвивалося ще динамічніше, ніж українське. Певну роль у таких показниках відіграла значна девальвація гривні, в тому числі щодо злота. Зокрема, розрахунки свідчать про наявність бета-конвергенції з 2006 по 2008 рр. щодо 2005 р., проте у 2007 р. щодо 2006 р. конвергенція відсутня, а у 2008 р. навіть спостерігається дивергенція зі значущими показниками кореляції;
- наявний щільний значущий зв'язок між рівнем оплати праці та темпами зростання оплати праці в напрямку конвергенції. При цьому 2010 р. характеризується зміною тенденцій: порівнюючи з 2006, 2007 та 2008 рр., відбувається розходження рівнів оплати праці, на що вказує позитивний бета-коефіцієнт. Це може свідчити про те, що

механізми, які забезпечували конвергенцію у попередні роки, не створили підґрунтя для сталого розвитку, а економіка стала нестійкою до несприятливих змін зовнішніх чинників;

- диспропорції в рівні оплати праці перевищують диспропорції в рівні ВРП, тобто в більш багатих регіонах частка оплати праці у ВРП є більшою, що свідчить про більший внесок саме трудового капіталу у створення доданої вартості.

На українсько-польському прикордонні спостерігаються скорочення регіональних диспропорцій, проте девальвація гривні нівелює результати попередньої конвергенції. Саме активізація транскордонного співробітництва з ЄС сприяє формуванню та розвитку дієвих механізмів транскордонної взаємодії у різних сферах, результати функціонування яких відображаються регіональною статистикою [9]. Загалом, аналізуючи правову основу інтеграції України в ЄС та спостерігаючи за існуючими процесами інтеграції сусідніх країн, можна сформулювати такі очікування для розвитку транскордонного співробітництва й економічного зростання прикордонних територіальних громад.

Сьогодні на активізацію взаємодії жителів територіальних громад через транскордонні ринки вплинуло те, що українські домогосподарства за часів війни та падіння курсу гривні збідніли на 41 % у 2015 р. та на 18,5 % – у 2016 р. Середня зарплата в Україні у лютому 2018 р. становила близько 300 доларів, у Польщі – близько 1300 доларів [10].

Щороку кількість українських студентів у Польщі зростає. Станом на початок 2016 р. у Польщі навчалось майже 58 тис. іноземних студентів, у тому числі 30 тис. – українців [11], які є найчисельнішою групою студентів-іноземців.

У 2015 р. українцям було видано 493 тис. вперше оформлених дозволів на проживання в країнах ЄС, що у півтора разу більше, ніж 2014 р. Переважну більшість цих дозволів (87 %) видано в Польщі. Практично всі вони короткотермінові (3–12 місяців) і оформлені для виконання сезонних робіт. Трудова діяльність була основною метою прибуття громадян України до Євросоюзу. У зв'язку з виконанням оплачуваної роботи оформлено 76 % дозволів на перебування українців, тоді як загалом громадянам третіх країн – близько третини [12].

Проведений аналіз показує, що дійсно всі наступні чинники мають вплив на розвиток територіальних громад у транскордонному просторі, але в різному ступені і різним чином: рівень інтенсивності зв'язків суб'єктів і учасників транскордонного співробітництва; бар'єрна функція кордону; частота зміни територіальної влади і її спадковість; відмінності правового середовища транскордонного співробітництва; рівень розвитку інфраструктури транскордонного співробітництва; креативність людей; умовне подвійне громадянство (карта поляка, угорця, румуна); етнічно-культурні чинники; спільне історичне минуле; зовнішня фінансова допомога; стратегії розвитку держав; державні регіональні політики; наявність спільних стратегій і програм; суб'єктивні чинники; зовнішні впливи; рівень соціально-економічного та екологічного розвитку регіо-

нів; рівень поінформованості, спрощений режим перетину (угода про місцевий рух) тощо.

Вплив чинників може активізувати взаємодію у транскордонному просторі чи гальмувати її, або водночас мати як позитивне, так і негативне значення. Виявлення чинників впливу та своєчасне нівелювання їх негативної дії є важливим і необхідним моментом для прийняття обґрунтованих рішень у сфері розвитку транскордонного співробітництва.

Вищезазначені чинники можна згрупувати за такими критеріями: за механізмами впливу: адміністративні, економічні чи інформаційні; за сутністю механізму: організаційний, фінансовий, правовий, фізичний, інформаційний; за способом впливу: прямі та непрямі; за відношенням впливу: зовнішні та внутрішні; за видами суб'єктів впливу: влада, підприємства і фізичні особи; за терміном впливу: довгострокові, короткострокові, миттєві, поточні; за масштабом впливу: системні, секторальні й об'єктні.

Висновки. Таким чином, особливості прикордонних територіальних громад визначають такі ключові чинники:

1. Нерівномірності розвитку територіальних громад у транскордонному просторі за показниками соціально-економічного розвитку та фінансового забезпечення зумовлюють, зокрема, перетікання людського капіталу, тобто молодь прикордонних територіальних громад переміщується в більш розвинене середовище.
2. Існування взаємних спрощень при перетині кордону мешканцями прикордонних територій України та сусідніх країн – членів ЄС, що сприяє перетину кордону мешканцями прикордонних територіальних громад із суспільних, культурних або сімейних мотивів та обґрунтованих економічних міркувань, які не визначаються прибутковою діяльністю.
3. Умовне подвійне громадянство (карта поляка, угорця, паспорт румуна, росіянина) створює сприятливі умови для життєдіяльності мешканців прикордоння України на території сусідньої країни – члена ЄС.

Зроблено висновок, що постійним є конвергентний розвиток територій, а на рівень будівництва у сільських громадах позитивно впливає статус гірської території. Розташування поруч із кордоном все ж таки не впливає на рівень будівництва, що може бути обумовлене тим, що навіть можливостей місцевого прикордонного руху недостатньо для того, щоб територія стала привабливою для проживання. Конвергентний розвиток громад прикордонного регіону, тобто громади з нижчим рівнем економічного добробуту розвиваються швидше, що забезпечує зменшення диспропорції розвитку.

Важливо зосередити увагу на жителя територіальної громади як члена територіальної громади, потенційного інвестора тощо. Більшість рішень органів місцевого самоврядування стосуються жителів. Тому необхідно залучати жителів у процес розвитку територіальних громад. Якщо люди знають про ці рішення та вважають, що вони також брали участь в їхній розробці, вони скоріше за все, дотримуватимуться такого закону чи такої політики. Коли жите-

лі беруть участь у вирішенні проблеми і процесі ухвалення рішення, то вони стають співучасниками вирішення проблеми, що існує в їхній громаді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Флорида Р. Креативный класс: люди, которые меняют будущее. М. : Классика-XXI, 2005. 432 с.
2. Лэндри Ч. Креативный город. М. : Классика-XXI, 2006. 399 с.
3. Норт Д., Уоллис Д. Насилие и социальные порядки. М. : Ин-т Гайдара, 2011. 480 с. URL: <https://vrn-politstudies.nethouse.ru/static/doc/0000/0000/0134/134203.9nn2kk1r9u.pdf>
4. Ціхоцький Б. Українські робітники перерахували з Польщі 16 млрд злотих. URL: <https://upmp.news/ua-in-polish/ukrayinski-robotniki-pererahuvali-z-polshhi-16-mlrd-zlotih/>
5. Тимечко І., Матвеев Є. Чинники розвитку сільських громад: статистичний аналіз на прикладі Львівської області. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 6 (104). С. 112–126.
6. Barro R., Sala-i-Martin X. Convergence across States and Regions. *Brookings Papers on Economic Activity, Economic Studies Program. The Brookings Institution*. 1991. Vol. 22 (1). P. 107–182. URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/1991/01/1991a_bpea_barro_salaimartin_blanchard_hall.pdf
7. Інформаційна база статистичної інформації у територіальному розрізі «Паспорт регіону» // Головне управління статистики у Львівській області. URL: http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/inf_2009.php?ind_page=si
8. Транскордонна конвергенція конкурентоспроможності регіонів. Звіт про науково-дослідну роботу / відп. ред. Н. Мікула. Львів : ІРД НАН України, 2011.
9. Тимечко І., Матвеев Є. Транскордонні аспекти інтеграційного вибору України. *Економічні науки. Серія : Економічна теорія та економічна історія*. 2013. Вип. 10. С. 174–184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnet_2013_10_19
10. Дослідження домогосподарств дозволило порівняти ціни на продукти в Україні і Польщі. URL: https://dt.ua/UKRAINE/doslidzhennya-domogospodarstv-dozvolilo-porivnyati-cini-na-produkti-v-ukrayini-i-polschi-274235_.html
11. Навчання у Польщі для українців. URL: https://zaxid.net/navchannya_u_polshhi_dlya_ukrayintiv_n1411519
12. Міграція в Україні: факти і цифри. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf

REFERENCES

- Barro, R., and Sala-i-Martin, X. "Convergence across States and Regions" *Brookings Papers on Economic Activity, Economic Studies Program. The Brookings Institution*. 1991. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/1991/01/1991a_bpea_barro_salaimartin_blanchard_hall.pdf
- "Doslidzhennia domohospodarstv dozvolilo porivnyati tsiny na produkty v Ukraini i Polshchi" [Household surveys made it possible to compare prices for products in Ukraine and Poland]. https://dt.ua/UKRAINE/doslidzhennya-domogospodarstv-dozvolilo-porivnyati-cini-na-produkti-v-ukrayini-i-polschi-274235_.html
- Florida, R. *Kreativnyy klass: lyudi, kotoryye menyayut budu-shcheye* [Creative class: people who change the future]. Moscow: Klassika-XXI, 2005.

"Informatsiina baza statystychnoi informatsii u terytorialnomu rozrizi «Paspport rehionu»" [Information base of statistical information territorially «Passport of the region»]. Holovne upravlinnia statystyky u Lvivskii oblasti. http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/inf_2009.php?ind_page=si

Lendri, Ch. *Kreativnyy gorod* [Creative city]. Moscow: Klassika-XXI, 2006.

"Mihratsiia v Ukraini: fakty i tsyfry" [Migration in Ukraine: Facts and Figures]. http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf

"Navchannia u Polshchi dlia ukraintziv" [Education in Poland for Ukrainians]. https://zaxid.net/navchannia_u_polshhi_dlya_ukrayintziv_n1411519

Nort, D., and Uollis, D. "Nasiliye i sotsialnyye poryadki" [Violence and social order]. <https://vrn-politstudies.nethouse.ru/static/doc/0000/0000/0134/134203.9nn2kk1r9u.pdf>

Transkordonna konverhentsiia konkurentospromozhnosti rehioniv. Zvit pro naukovo-doslidnu robotu [Cross-border conver-

gence of regions' competitiveness. Report on research work]. Lviv: IRD NAN Ukrainy, 2011.

Tsikhotskyi, B. "Ukrainski robotnyky pererakhuvaly z Polshchi 16 mlrd zlotykh" [Ukrainian workers transferred from Poland 16 billion zlotys]. <https://upmp.news/ua-in-polish/ukrayinski-robotniki-pererakhuvali-z-polshhi-16-mlrd-zlotih/>

Tymchko, I., and Matvieiev, Ye. "Chynnyky rozvytku silskykh hromad: statystychnyi analiz na prykladi Lvivskoi oblasti" [Factors of development of rural communities: statistical analysis on the example of Lviv region]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, no. 6 (104) (2013): 112-126.

Tymchko, I., and Matvieiev, Ye. "Transkordonna aspekty in-tehratsiinoho vyboru Ukrainy" [Cross-border aspects of Ukraine's integration choices]. *Ekonomichni nauky. Seriiia : Ekonomichna teoriia ta ekonomichna istoriia*. 2013. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnet_2013_10_19